

Ontwikkelen nieuwe verdienmodellen

Ruud Pleune, Eric Kleissen, Merel Straathof

Rapport

Aveco de Bondt BV

Burgemeester van der Borchstraat 2, 7451 CH Holten

Postbus 64, 7450 AB Holten

T +31 548 85 33 33

www.avecodebondt.nl

Ontwikkelen nieuwe verdienmodellen in de agrarische sector

project Ontwikkelen nieuwe verdienmodellen
projectnummer 212328
projectleider Eric Kleissen

datum 1 maart 2022
referentie 212328_AdB_RAP_0001_v1.0

opdrachtgever Provincie Overijssel

status Definitief
auteur Ruud Pleune, Eric Kleissen & Merel Straathof

paraaf
gecontroleerd

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Doel van het onderzoek	1
1.2	Leeswijzer	1
2	Opzet van het onderzoek	2
2.1	Samenwerking tussen Natuur en Milieu Overijssel en Aveco de Bondt	2
2.2	Selectie van bedrijven	2
2.3	Selectie thema's per bedrijf	3
3	Resultaten bedrijf 1	4
3.1	Korte omschrijving van het bedrijf	4
3.2	Welke mogelijkheden zijn onderzocht	4
3.3	Financiën	5
3.3.1	Mogelijkheden	5
3.3.2	Verdienmodellen	8
3.4	Overige consequenties	9
3.5	Conclusie	9
4	Resultaten bedrijf 2	10
4.1	Korte omschrijving van het bedrijf	10
4.2	Welke mogelijkheden zijn onderzocht	10
4.3	Financiën	11
4.3.1	Mogelijkheden	11
4.3.2	Verdienmodellen	12
4.4	Overige consequenties	13
4.5	Conclusie	13
5	Resultaten bedrijf 3	14
5.1	Korte omschrijving van het bedrijf	14
5.2	Welke mogelijkheden zijn onderzocht	14
5.3	Financiën	15
5.3.1	Mogelijkheden	15
5.3.2	Verdienmodellen	16
5.4	Overige consequenties	17
5.5	Conclusie	17
6	Algemene conclusie en aanbevelingen	18
6.1	Algemene conclusie	18
6.2	Aanbevelingen	19
6.2.1	Opkoopregeling	19
6.2.2	Bestemming van de bedrijfslocatie	19
6.2.3	Bestemming van de grond	20
6.2.4	Ontwerp een natuurbeheerpakket voor overgangszones in combinatie met extensivering	20
6.2.5	ANLb op meer plekken mogelijk maken	20
6.2.6	Koppeling met marktvergoedingen	20
6.2.7	Realisatie van landschapselementen	21
6.2.8	Bufferstroken	21
6.2.9	Groenblauwe dooradering	21
6.2.10	Stikstof	21
6.2.11	Koolstofopslag	22
6.2.12	Energietransitie	22

1 Inleiding

De agrarische sector is binnen de provincie Overijssel een belangrijke drager van het landelijk gebied. De kwaliteit van het landelijk gebied wordt dus mede bepaald door de vele agrarische bedrijven die Overijssel rijk is. Tegelijk is het belangrijk dat de invloed van de agrarische sector in een positieve zin toeneemt op natuur en milieu en dat de landbouw extensiveert. Dit vraagt andere verdienmodellen van de agrariër. Om in de toekomst de kwaliteit van het landelijk gebied te borgen of te versterken is het belangrijk dat er voldoende toekomstbestendige agrarische bedrijven in Overijssel blijven. Niet alleen geredeneerd vanuit de zorg voor het onderhoud van het landelijk gebied maar ook vanuit bedrijfseconomisch en sociaal-maatschappelijk perspectief. Tegelijkertijd staat het inkomen van de gemiddelde agrariër sterk onder druk door smalle marges op de geproduceerde producten. Middels dit onderzoek geven we inzicht in mogelijke kansen die er zijn.

1.1 Doel van het onderzoek

Doel van dit onderzoek is het verschaffen van inzicht in schaalbare kansen voor agrariërs die bijdragen aan een beter verdienmodel en tegelijk de druk op natuur en milieu verminderen. Deze kansen en knelpunten kunnen een bijdrage leveren voor toekomstig beleid. Tevens inventariseren we mogelijke knelpunten die een beter verdienmodel belemmeren en doen we suggesties voor mogelijke verbeteringen.

1.2 Leeswijzer

In hoofdstuk twee wordt de opzet van het onderzoek uiteengezet. De afzonderlijke bedrijven zullen in de hoofdstukken drie, vier en vijf worden besproken. Hierbij worden per bedrijf ook kansen en de knelpunten aangegeven. In hoofdstuk zes worden algemene conclusies en aanbevelingen weergegeven.

2 Opzet van het onderzoek

Om ervoor te zorgen dat de uitkomsten van het onderzoek zo goed mogelijk aansluiten bij de praktijk is er bewust voor gekozen om met drie praktiserende agrariërs in gesprek te gaan. De kansen zijn per bedrijf geselecteerd in nauw overleg met de ondernemers waardoor aansluiting bij hun ambities is gewaarborgd. Vervolgens zijn deze kansen per bedrijf doorgerekend met de jaarcijfers van 2020 als uitgangspunt. Hierdoor werd de invloed van de gemaakte keuzes op de bedrijfsexploitatie direct zichtbaar. In verband met de privacy zijn de jaarrekeningen van de bedrijven en daarmee ook de daadwerkelijke invloed op bedrijfsniveau niet opgenomen in dit rapport. Wel is per thema per bedrijf inzichtelijk gemaakt wat het effect zal zijn van de mogelijke keuzes. Per bedrijf zijn er twee gesprekken gevoerd en is een derde gesprek aangeboden indien gewenst door de ondernemer.

- In het eerste gesprek zijn de ambities van de ondernemer en de opgaven in het gebied besproken. Tevens hebben de ondernemers de benodigde informatie aangeleverd.
- In het tweede gesprek zijn de financiële effecten van de ambities en kansen op de specifieke bedrijfsexploitatie met de ondernemers besproken.
- In het derde gesprek is er gesproken over een daadwerkelijk vervolg op de geboden inzichten.

2.1 Samenwerking tussen Natuur en Milieu Overijssel en Aveco de Bondt

Dit onderzoek is een coproductie van Natuur en Milieu Overijssel (NMO) en Aveco de Bondt. In deze coproductie is de kennis van NMO op het gebied van klimaat, stikstof en natuur verbonden met de kennis van de agrarische sector en omgevingsprocessen van Aveco de Bondt.

2.2 Selectie van bedrijven

Voor het onderzoek is diversiteit van bedrijven van belang om goed inzicht te krijgen in de mogelijke kansen. Daarnaast is er bewust gezocht in gebieden waar belangrijke maatschappelijke opgaven een rol van betekenis spelen, waarbij spreiding over de provincie en grondsoort een aandachtspunt was. Hieronder volgt een korte omschrijving op hoofdlijnen van de bedrijven en de opgaven in het gebied.

1. Melkveebedrijf op pachtbasis.

Klei op veen

Noordwest Overijssel

Aangrenzend aan N2000

Opgaven: stikstof, waterkwaliteit, landschap en biodiversiteit

2. Akkerbouwbedrijf in eigendom

Zand op veen

Midden-Overijssel

Binnen begrenzing hydrologische bufferzone N2000

Opgaven: hydrologie, stikstof, waterkwaliteit, biodiversiteit en landschap

3. Melkveebedrijf in eigendom

Droge zandgrond

Twente

In de nabijheid van N2000

Opgaven: stikstof, waterkwaliteit, verdroging, Kaderrichtlijn water (KRW), biodiversiteit en landschap

2.3 Selectie thema's per bedrijf

De thema's die onderzocht zijn in dit onderzoek zijn in overleg met de ondernemer bepaald. Uitgangspunt daarbij zijn de ambities van de agrariër in relatie tot opgaven in het gebied. Er is in deze opzet geen rekening gehouden met de wensen en ambities van de verpachter. Deze zouden in een verdere verdieping verkend kunnen worden. De thema's verschillen dus per ondernemer. Hieronder volgt een overzicht van de onderzochte thema's per bedrijf.

1. Melkveebedrijf Noordwest Overijssel

- agrarisch natuurbeheer
- oppervlaktewaterkwaliteit
- zoogkoeien met vleesverkoop aan huis
- recreatie/vakantiewoningen
- vergaderlocatie/horeca
- caravanstalling
- CO2 vastlegging
- opwek duurzame energie
- on the way to Planet Proof

2. Akkerbouwbedrijf omgeving midden Overijssel

- landschapsherstel
- landschapsonderhoud
- biodiversiteit
- agrarisch natuurbeheer
- zoogkoeien met vleesverkoop aan huis
- recreatie/vakantiewoningen
- CO2 vastlegging
- lichte vorm van zorgverlening

3. Melkveebedrijf Twente

- landschapsherstel
- biodiversiteit
- stikstof
- vakantiewoning
- agrarisch natuurbeheer
- CO2 vastlegging

3 Resultaten bedrijf 1

3.1 Korte omschrijving van het bedrijf

Het melkveebedrijf is gelegen in Noordwest Overijssel aangrenzend aan een N2000 gebied. De grond is deels in erfpacht en deels in geliberaliseerde pacht. De gebouwen zijn in eigendom, verkeren in goede staat en zijn relatief jong. Er wordt gemolken met melkrobots en er wordt geen weidegang toegepast. Als neventak worden op het bedrijf enkele zoogkoeien met bijbehorend jongvee gehouden. Deze worden geweid op gronden die onderdeel uitmaken van een landgoed dat op enige afstand ligt van de huidige locatie. Het vlees hiervan wordt aan huis verkocht. De ondernemers worstelen in verband met hun gezondheid met de toekomstrichting van hun bedrijf. Hierdoor was er ruimte om ook andere mogelijkheden te onderzoeken.

In deze specifieke situatie is er sprake van relatief nieuwe gebouwen en relatief nieuwe melkrobots. Dit gegeven maakt het dat de kapitaallasten op iedere mogelijke alternatieve bedrijfsvorm fors blijven drukken. Vandaar dat we de kapitaallasten die behoren bij de huidige bedrijfsvoering niet mee hebben genomen in de berekening van mogelijke alternatieven. In tabel 1 zijn de bedrijfsgegevens weergegeven.

Tabel 1: Bedrijfsgegevens bedrijf 1

Algemene bedrijfsgegevens

Type bedrijf	Melkveehouderij
Eigendomssituatie	Gebouwen eigendom, Grond in pacht
Grondsoort	Klei op veen

Omvang bedrijf

Aantal ha in gebruik	57 (30 ha erfpacht, 27 ha geliberaliseerde pacht)
Grasland	47 hectare
Maisland	10 hectare
Aantal melkkoeien	90 stuks
Aantal stuks jongvee	50 stuks
Aantal werkzame personen	2
Leeftijd bedrijfshoofd	52

3.2 Welke mogelijkheden zijn onderzocht

In het overleg met de ondernemers is er een lijst met te onderzoeken mogelijkheden opgesteld. Hierbij is er gekeken naar de haalbaarheid op het bedrijf en de financiële gevolgen voor de bedrijfsspecifieke exploitatie. De volgende punten zijn aan bod gekomen:

- agrarisch natuurbeheer
- oppervlaktewaterkwaliteit
- zoogkoeien met vleesverkoop aan huis
- vakantiewoningen
- Vergaderlocatie/horeca
- caravanstalling
- CO2 vastlegging
- opwek duurzame energie
- on the way to Planet Proof

3.3 Financiën

3.3.1 Mogelijkheden

Agrarisch natuurbeheer

Een deel van de gronden die het bedrijf in beheer heeft liggen binnen de droge dooradering van het gebiedsnatuurplan van de provincie Overijssel. In deze casus is er gerekend met de maximale oppervlakte botanisch hooiland en wintervoedselakker die het gebiedsnatuurplan van de provincie Overijssel toelaat. Het gebruik maken van een Agrarisch Natuurbeheer (ANLb) pakket kan interessant zijn. Zeker ook vanwege het feit dat er op deze oppervlakte GLB-premie (incl. vergroening €350,-/ha) aangevraagd kan worden. Ook na aftrek van de pacht en de bewerkingskosten van de grond is dit nog steeds een mogelijkheid die een positief financieel resultaat laat zien. Echter de totale opbrengsten zijn niet voldoende voor een volledig gezinsinkomen. In tabel 2 en 3 zijn de financiële resultaten van 1 hectare ANLb te zien. De opbrengsten voor 1 hectare ANLb verschilt per collectief.

Tabel 2: Resultaten ANLb Botanisch hooiland

Hectare botanisch hooiland	
Opbrengsten	
Vergoeding ANLb	€ 1377
Betalingsrechten uit GLB	€ 350
Kosten	
Pacht	€ 780
Loonwerk (inclusief eventuele zaaizaden)	€ 300
Resultaat	€ 647

Tabel 3: Resultaten ANLb Wintervoedselakker

Hectare wintervoedselakker	
Opbrengsten	
Vergoeding ANLb	€ 2012
Betalingsrechten uit GLB	€ 350
Kosten	
Pacht	€ 780
Loonwerk (inclusief eventuele zaaizaden)	€ 200
Resultaat	€ 1.382

Blijvend grasland, water vasthouden en koolstof

Via de Stichting Nationale Koolstofmarkt kunnen koolstofcertificaten voor blijvend grasland worden aangeboden. Hiervoor is minimaal 50 % van het areaal blijvend grasland gedurende 10 jaar. Dit moet worden aangetoond via een projectplan, via metingen en checks middels Groenmonitor. Uitgaande van een gemiddelde vastlegging van 1 ton CO₂ per ha per jaar, is de opbrengst circa €70-/ha/jaar, zonder aftrek van kosten. Als je projectplan en monitoring als individuele ondernemer moet uitvoeren, resteert er van de beschikbare €70,-/ha nog circa €30-50,-/ha.

Bufferstroken ten behoeve van biodiversiteit en kwaliteit oppervlaktewater

In plaats van het volledige areaal onder te brengen in agrarisch natuurbeheer kan het bedrijf er ook voor kiezen om slechts een rand als bufferstrook in te richten. Hiervoor is de vergoeding per ha € 2012/ha/jaar. Voor 1000m bufferstrook van 3m breed gaat het dan om een bedrag van € 604,-.

Zoogkoeien met vleesverkoop aan huis

In de huidige situatie heeft het bedrijf enkele zoogkoeien waarvan het vlees lokaal wordt afgezet door middel van vleesverkoop aan huis. Er is gekeken naar de mogelijkheden om deze neventak uit te breiden. De hoeveelheid vlees die verkoopbaar is vanaf een thuislocatie is beperkt. Voor deze locatie zijn we uitgegaan van een grotere hoeveelheid verkoopbaar vlees vanwege het feit dat de locatie gelegen is in de nabijheid van een grote stad. Hierdoor is het aannemelijk dat er sprake zal zijn van een grotere klandizie. Tegenover de gemaakte opbrengsten staan ook behoorlijke kosten. Kosten van gebouwen, voer, slacht en verwerking tellen fors door. Hierdoor is de marge op zoogkoeien voor verkoop van vlees aan huis negatief. Per verkoopbare zoogkoe met pink kom je op een verlies uit van ca €2700,-. In tabel 4 zijn de kosten en opbrengsten per koe + pink in beeld gebracht. Voor de splitsing van de algemene kosten is er uit gegaan van een totaal van 48 dieren, dit betreft jongvee en zoogkoeien. Hierbij is het mogelijk om jaarlijks 8 koeien en 8 pinken te slachten.

Tabel 4: Resultaat verkoop vlees per koe

Verkoop vlees aan huis	
Opbrengsten per koe + pink	
440 kilo vlees	€ 5280
Betalingsrechten uit GLB op gronden voor het vleesvee	€ 1115
Kosten per koe + pink	
Veekosten (KI, gezondheid, overig)	€ 625
Voederwinning (incl. Pacht)	€ 1710
Inventaris en machinekosten inclusief afschrijving	€ 1875
Algemene kosten	€ 3785
Resultaat per koe + pink	€ - 1600

Vakantiehuisjes

Los van het feit of het volgens het bestemmingsplan technisch mogelijk is op deze locatie, is de meerwaarde onderzocht van vakantiewoningen. De investering voor een vakantiewoning is fors. Voor onze berekeningen zijn we indicatief uitgegaan van €100.000,- per vakantiewoning. Ongeacht of dit nieuwbouw is of het verbouwen van de bestaande gebouwen. Naast de inkomsten zijn er natuurlijk ook kosten mee gemoeid zoals schoonmaak, en kapitaallasten. In tabel 5 is het resultaat van 1 vakantiewoning verwerkt. Er is rekening gehouden met de gemiddelde bezetting van Nederland en een schappelijke prijs per nacht. Netto komen we op een jaarlijkse winst van €6.685,- per vakantiewoning bij een gemiddelde bezetting. Kosten voor eigen arbeid zijn in deze berekening niet meegenomen.

Tabel 5: Resultaat vakantiehuisjes

Resultaat vakantiehuisje	
Opbrengsten per huisje	
160 nachten bezet, 90 euro per nacht	€ 14.400
Kosten per huisje	
Afschrijving (25 jaar, restwaarde 4%)	€ 3.840
Onroerende zaken	€ 1.000
Promotie	€ 1.000
Schoonmaakkosten	€ 1.875
Resultaat per huisje per jaar	€ 6.685

Horeca

De locatie ligt op een prachtige plek. Dicht aan het water als onderdeel van een landgoed en tegelijkertijd dicht bij een grote stad. De route langs de boerderij wordt veelvuldig benut door recreanten. Dit maakt deze locatie mogelijk interessant voor lichte horeca. De combinatie met het bestaande bedrijf is wellicht interessant voor de recreant. Echter, voor de agrariër is deze combinatie qua arbeid lastig in te vullen. Mensen vinden het leuk om kennis te maken met het boerenleven en vragen aandacht. Dit belemmert wel de dagelijkse werkzaamheden. Het kan financieel en kleine bedrag opleveren als de ondernemer zelf de werkzaamheden kan verrichten. Als de werkzaamheden volledig uitgevoerd moeten worden door derden dan heeft het in deze omvang geen financiële meerwaarde.

Zonnepanelen op landbouwgrond

De opbrengsten voor de verhuur van 1 hectare voor zonnepanelen komen neer op €7.000 per jaar. Met dit bedrag kan het bedrijf in de regio 8 hectare langjarig pachten. Deze 8 hectare kan gebruikt worden voor de extensivering van het bedrijf. Zo hoeft er minder mest afgezet te worden en minder ruwvoer te worden aangekocht. In tabel 6 zijn deze opbrengsten en kosten in beeld gebracht.

Tabel 6: Zonnepanelen op landbouwgrond

Extensivering met hulp van zonnepanelen op landbouwgrond	
Opbrengsten	
Verhuur grond	€7.000
Betalingsrechten	€2.520
Daling in kosten	
Afname mestafzet	€4.200
Afname ruwvoeraankoop	€12.600
Kosten	
Pacht 8 hectare	€6.400
Bewerkingskosten inclusief kunstmest 8 hectare	€6.400
Resultaat per jaar	€13.520

Caravanstalling

Als besloten wordt om volledig te stoppen met de melkveehouderij en er geen andere dieren onderdak hoeven te vinden in de stal dan kan deze stal ook benut worden als caravanstalling. Het is een grote stal waarin de nodige caravans gestald kunnen worden. Deze activiteit kan uitgevoerd worden naast werkzaamheden die buitenshuis verricht worden. Er hoeven slechts geringe investeringen plaats te vinden om de schuur geschikt te maken voor caravanstalling. Zo is het belangrijk dat de stalinrichting wordt verwijderd en er een machine, bijvoorbeeld een quad, wordt aangeschaft waarmee de caravans verplaatst kunnen worden. In tabel 7 zijn de kosten en opbrengsten in beeld gebracht, er is rekening gehouden met 40 caravans die jaarrond aanwezig zijn.

Tabel 7: Resultaat caravanstalling

Resultaat caravanstalling met 40 caravans	
Opbrengsten	
Jaarrond 40 caravans	€ 24.000
Kosten	
Inventaris en machinekosten	€ 1.000
Onroerende zaken	€ 3.000
Afschrijving (quad + aanpassingen stal)	€ 1.500
Resultaat per jaar	€ 18.500

On the Way to Planet Proof

Als de zuivelfabriek deze keuze zou willen maken, is er de mogelijkheid om via On the Way to Planet Proof aan eisen voor duurzaamheid en landschap te doen en hier een toeslag op de melk voor aan te bieden. Grootste knelpunt ligt voor dit bedrijf bij de weidegang, aangezien weidegang een van de basiseisen is. In tabel 8 zijn de kosten en opbrengsten inzichtelijk gebracht. Hierbij is rekening gehouden met 9.000 Kg melk per koe.

Tabel 8: Resultaat on the way to Planet Proof

Resultaat Planet Proof t.o.v. standaard melkstroom		
Opbrengsten	Incl. Planet Proof	Excl. Planet Proof
Melkopbrengst	€287.550	€287.550
Planet Proof	€16.200	-
Weidegangtoeslag	€12.150	-
Kosten		
Afschrijving investeringen t.b.v. weidegang	€2.100	-
Afschrijving investeringen t.b.v. Planet Proof	€6.000	-
Resultaat per jaar	€307.800	€287.550

3.3.2 Verdienmodellen

De benoemde mogelijkheden voor het bedrijf verschillen veel van toegevoegde waarde. Niet iedere mogelijkheid is op zichzelf de moeite waard. Het combineren van de mogelijkheden maakt het voor het bedrijf interessant om de opties te overwegen. In tabel 9 zijn mogelijke combinaties uitgewerkt. Hierbij zijn de volgende combinaties gemaakt:

- **Optie 1:** In de eerste optie wordt het melkvee vervangen voor 48 vleeskoeien. Op de hectares die niet nodig zijn voor het vee komt ANLb. Daarnaast worden er 3 vakantiewoningen gerealiseerd in de huidige stal en ontvangt het bedrijf een vergoeding voor het blijvend grasland.
- **Optie 2:** In de tweede optie wordt er enkel gebruik gemaakt van ANLb. Er wordt geen vee meer gehouden. De stal wordt omgevormd tot caravanstalling.
- **Optie 3:** De huidige situatie wordt in stand gehouden en het bedrijf neemt deel aan de Planet Proof regeling.
- **Optie 4:** In de laatste optie wordt 1 hectare grond verhuurd voor zonnepanelen. De opbrengsten worden gebruikt om het bedrijf te extensiveren door de pacht van extra hectares grond.

Tabel 9: Totaaloverzicht mogelijkheden en combinaties bedrijf 1

*	Huidige situatie	Optie 1	Optie 2	Optie 3	Optie 4
Investerings	0	€300.000	€5.800	€85.000	0
Opbrengsten	0	- €349.509	- €409.068	+ €28.350	+ €9.520
Toegerekende kosten	0	- €240.990	- €259.670	0	- €10.400
Saldo	0	- €108.519	- €149.398	+ €28.350	+ €19.920
Niet toegerekende kosten	0	- €168.534	- €233.839	+ €8.100	+ €6.400
Productieresultaat	0	+ €60.015	+ €84.441	+ €20.250	+ €13.520
Rente kosten	0	- €44.037	- €46.977	+ €1.700	0
Bedrijfsresultaat	0	+ €104.052	+ €131.418	+ €18.550	+ €13.520

* De bedragen in de tabel komen overeen met het verschil ten opzichte van de huidige situatie. Een + voor het bedrag geeft een toename aan, een – een afname. Het saldo, productieresultaat en bedrijfsresultaat zijn ook opgedeeld in kleur. Groen is beter dan de huidige situatie, oranje geeft aan dat de huidige situatie financieel interessanter is. De investeringen zijn een uitzondering, dit is het totale bedrag aan investeringen wat eenmalig nodig is.

3.4 Overige consequenties

In onze berekeningen is er geen rekening gehouden met vergunning en bestemmingsplan technische aspecten. Ook is er niet onderzocht of er voldoende budget is voor het agrarisch natuurbeheer. Voor de daadwerkelijke realisatie van de onderzochte mogelijkheden zal hiervoor contact gezocht moeten worden met de daarvoor bevoegde instanties.

3.5 Conclusie

De in het recente verleden gedane investeringen maken het erg moeilijk om te komen tot een bedrijfsvoering die meer in overeenstemming is met de gebiedsopgaven. Alternatieven die zouden kunnen dienen als aanvulling op het inkomen vragen een forse investering. De vrij recentelijke investering in het huidige bedrijf en het feit dat er sprake is van een pachtbedrijf werken belemmerend voor financiering van de omschakeling.

4 Resultaten bedrijf 2

4.1 Korte omschrijving van het bedrijf

Het akkerbouwbedrijf ligt in midden Overijssel binnen de hydrologische bufferzone van een Natura 2000 gebied. In de tachtiger jaren is het toenmalige melkveebedrijf aangekocht. Later is men overgestapt op zoogkoeien en rosékalveren. Op dit moment worden er slechts hobbymatig dieren gehouden. Het bedrijf beschikt over een vergunning Natuurbeschermingswet en een bouwvergunning voor 380 rosékalveren maar men heeft de stal nog niet gebouwd. Beide ondernemers werken ook geheel of gedeeltelijk buitenshuis. Het bedrijf ligt in de hydrologische bufferzone van het aangrenzende Natura 2000 gebied. Het is aannemelijk dat een aanzienlijk deel van de grond dusdanig veel natter wordt dat reguliere landbouw niet meer mogelijk zal zijn. Het is op dit moment nog niet precies duidelijk wat de invloed zal zijn van de vernatting op de percelen. In de berekeningen zijn we ervan uitgegaan dat zeker twee derde deel van de grond te nat wordt voor reguliere landbouw. In tabel 10 zijn de bedrijfsgegevens weergegeven.

Tabel 10: Bedrijfsgegevens bedrijf 2

Algemene bedrijfsgegevens	
Type bedrijf	Akkerbouw
Eigendomssituatie	Alles in eigendom
Grondsoort	Zand op veen
Omvang bedrijf	
Aantal ha in gebruik	29 hectare
Grasland	5 hectare
Maisland	16 hectare
Akkerbouw	8 hectare
Aantal werkzame personen	2 (deeltijd)
Leeftijd bedrijfshoofd	52

4.2 Welke mogelijkheden zijn onderzocht

In het overleg met de ondernemers is er een lijst met te onderzoeken mogelijkheden opgesteld. Hierbij is er gekeken naar de haalbaarheid op het bedrijf en de financiële gevolgen voor de bedrijfsspecifieke exploitatie. De volgende punten zijn aan bod gekomen:

- Landschapsonderhoud
- Agrarisch natuurbeheer
- Zoogkoeien met vleesverkoop aan huis
- Vakantielodges
- Verhoging grondwaterpeil
- Volledige verkoop van de grond

4.3 Financiën

4.3.1 Mogelijkheden

Landschapsonderhoud

De omgeving van het Natura 2000 gebied zal voor een deel sterk vernatten waardoor er mogelijkheden voor natuurbeheer gaan ontstaan. De gronden die in bezit zijn van het bedrijf kunnen worden afgewaardeerd naar natuurland. Als dit gebeurt vallen de gronden onder de SNL-regeling en ontvangen ze de afwaardering van de gronden. In tabel 8 is weergegeven welke kosten en opbrengsten aanwezig zijn als er gebruik wordt gemaakt van SNL en de ontvangen geldsom van de afwaardering wordt belegd. De vergoedingen voor SNL zijn gebaseerd op het voor 75% vergoeden van de gemaakte kosten. Doordat de grond de bestemming natuur heeft gekregen is het niet meer mogelijk om middels deze grond aanspraak te maken op de GLB-vergoeding (incl. vergroening €350). Tabel 11 maakt duidelijk dat de SNL-vergoeding geen positief resultaat laat zien, de winst komt voort uit het resultaat op de belegging.

Tabel 11: Hectare afgewaardeerde landbouwgrond

Resultaat 1 hectare SNL		
Opbrengsten	Inclusief afwaardering grond	Exclusief afwaardering grond
SNL-vergoeding N10.02 Vochtig hooiland	€ 1.035	€ 1.035
Rendement op belegging/ besparing op rente (3%)	€ 2.040	0
Kosten		
Werkzaamheden voor SNL	€ 1.425	€ 1.425
Algemene kosten	€ 450	€ 450
Resultaat per jaar	€ 1.200	€ - 840

Agrarisch natuurbeheer

Voor agrarisch natuurbeheer zijn er andere budgetten beschikbaar dan voor de SNL-regeling. De bestemming van de percelen waarop ANLb op is of wordt gevestigd blijft agrarisch. De ANLb vergoeding is gebaseerd op opbrengstenderving. De bestemming is immers nog agrarisch dus men zou de grond ook nog agrarisch kunnen gebruiken. Doordat de bestemming agrarisch blijft is het mogelijk om op deze grond GLB-vergoeding (incl. vergroening €350) aan te vragen. Zoals in tabel 2 en 3 te zien is, is agrarisch natuurbeheer in de basis een vorm die een positieve bijdrage levert aan het inkomen.

Zoogkoeien

De familie is reeds bekend met het houden van zoogkoeien. Men heeft dit in het verleden al eens gedaan en is bekend met de werkwijze. Om ervoor te zorgen dat de dieren in de winter of in erg natte periodes naar binnen kan wordt er een nieuw hellingstal gebouwd. Het houden van zoogkoeien past goed naast een vorm van natuurbeheer. Het vlees van de zoogkoeien wordt in deze optie verkocht aan hotels en restaurants in de omgeving. Het houden van zoogkoeien levert echter geen bijdrage aan het inkomen.

Vakantielodges

In deze casus zijn we uitgegaan van de landschapskamers zoals die ook staan in Noordoost Twente. Een landschapskamer is een soort vakantielodge die je willekeurig in het landschap kunt plaatsen. De lodge is geschikt voor 2 personen. Er is voor deze optie een externe financier die wil investeren in de lodge, mocht dit voor de ondernemer in kwestie lastig zijn. Bij het doorrekenen van de opbrengsten komen we tot de conclusie dat deze niet veel afwijkt van de vakantiewoning waarmee we bij bedrijf 1 hebben gerekend. Uiteraard heeft de bezettingsgraad invloed op het jaarresultaat. We zijn uitgegaan van een gemiddelde bezetting. Een vakantielodge zal een positieve bijdrage leveren aan het verdienmodel van € 6.000,- per lodge per jaar (een vergelijking is te zien in tabel 5). In onze opzet zijn we uitgegaan van 3 lodges.

Verhoging grondwaterpeil ten behoeve van koolstofvastlegging

Via de Stichting Nationale Koolstofmarkt kunnen koolstofcertificaten voor vasthouden koolstof van veengronden worden aangeboden. Hiervoor is een grondwaterstandsverhoging van minimaal 15 cm vereist. Dit moet worden aangetoond via een projectplan en via metingen ter plekke. Als je dit als individuele ondernemer moet laten uitvoeren, resteert er van de beschikbare € 400,-/ha nog circa € 240,-/ha.

Volledige verkoop van de grond

Om een eerlijke financiële afweging te kunnen maken tussen een mogelijk bedrijfsmatig gebruik van de grond en verkoop is dit ook inzichtelijk gemaakt. Bij een rendement van 3% op de verkoopwaarde van de grond komt dit neer op € 2.400,-/ha/jaar en is dit financieel de meest interessante optie. Deze optie staat wel op gespannen voet met de ambities van de ondernemers.

4.3.2 Verdienmodellen

De benoemde mogelijkheden voor het bedrijf verschillen veel van toegevoegde waarde. Niet iedere mogelijkheid is op zichzelf de moeite waard. Het combineren van de mogelijkheden maakt het voor het bedrijf interessant om de opties te overwegen. In tabel 12 zijn mogelijke combinaties uitgewerkt. Hierbij zijn de volgende combinaties gemaakt:

- **Optie 1:** Deze mogelijkheid bestaat uit het houden van vleesvee in een te bouwen hellingstal. In deze stal wordt een vergaderruimte gerealiseerd. Daarbij worden de gronden die niet nodig zijn voor de ruwvoerwinning voor het rundvee afgewaardeerd en wordt er gebruikt gemaakt van de SNL en ANLb regelingen. Ook worden er 3 lodges in het land geplaatst en vindt er een verhoging van het grondwaterpeil plaatst.
- **Optie 2:** In deze mogelijkheid worden alle gronden afgewaardeerd naar natuur en komt er SNL op.
- **Optie 3:** In de derde mogelijkheid worden alle gronden afgewaardeerd naar natuur en wordt er 30 hectare natuurgrond bij gekocht. Op al deze hectares komt SNL.
- **Optie 4:** In de laatste optie worden alle gronden verkocht, dit betekent dat er geen agrarische activiteiten meer plaats vinden op het bedrijf.

Tabel 12: Totaaloverzicht mogelijkheden en combinaties bedrijf 2

*	Huidige situatie	Optie 1	Optie 2	Optie 3	Optie 4
Enmalige opbrengsten	0	€1.292.000	€1.972.000	€1.972.000	€2.320.000
Investerings	0	€145.000	0	€360.000	0
Opbrengsten	0	+ €18.357	- €25.843	- €8.083	0
Toegerekende kosten	0	+ €2.428	+ €3.928	+ €11.428	0
Saldo	0	+ €15.929	- €29.771	- €19.511	0
Niet toegerekende kosten	0	+ €8.472	- €21.193	- €21.193	0
Productieresultaat	0	+ €7.457	- €8.578	+ €1.682	0
Rendement op belegging	0	+ €36.425	+ €61.175	+ €50.365	+ €71.615
Bedrijfsresultaat excl. Rendement	0	+ €9.472	- €6.563	+ €3.697	0
Bedrijfsresultaat incl. Rendement	0	+ €43.882	+ €52.597	+ €52.057	+ €71.464

* De bedragen in de tabel komen overeen met het verschil ten opzichte van de huidige situatie. Een + voor het bedrag geeft een toename aan, een – een afname. Het saldo, productieresultaat en bedrijfsresultaat zijn ook opgedeeld in kleur. Groen is beter dan de huidige situatie, oranje geeft aan dat de huidige situatie financieel interessanter is. De investeringen zijn een uitzondering, dit is het totale bedrag aan investeringen wat eenmalig nodig is.

4.4 Overige consequenties

In onze berekeningen is er geen rekening gehouden met vergunning en bestemmingsplan technische aspecten. Ook is er niet onderzocht of er voldoende budget is het agrarisch natuurbeheer. Voor de daadwerkelijke realisatie van de onderzochte mogelijkheden zal hiervoor contact gezocht moeten worden met de daarvoor bevoegde instanties.

4.5 Conclusie

Het is in deze casus erg lastig om te komen tot een exploitatie die voldoende middelen oplevert voor een gezinsinkomen. Het optimaal benutten van regelingen als ANLb en de SNL zijn noodzakelijk om te komen tot een duurzaam verdienmodel dat aansluit bij de ambitie van de ondernemer. SNL biedt daarbij in de basis geen verdienmodel, omdat het per definitie niet alle kosten vergoedt. Voor een ondernemer is het daarom cruciaal of er ANLb dan wel SNL mogelijk is op de percelen.

Puur vanuit financiën gezien is volledige verkoop en beiden een baan geheel of gedeeltelijk buitens huis het meest aantrekkelijk.

5 Resultaten bedrijf 3

5.1 Korte omschrijving van het bedrijf

Dit melkveebedrijf is een traditioneel gezinsbedrijf dat zich door heeft ontwikkeld tot de huidige omvang. De hoeveelheid arbeid die beschikbaar is wordt maximaal benut. Aanvullende activiteiten zullen dus gaan concurreren met de huidige arbeidsbezetting. Er wordt traditioneel gemolken. De jongvee opfok is uitbesteed aan een agrariër in de omgeving. Het ligt in Twente in de nabijheid van een N2000 gebied. Het dak van de ligboxenstal ligt vol met zonnepanelen. De stikstofopgave is fors en er loopt een KRW-lichaam langs de huiskavel die nog heringericht moet worden. De grondsoort is lichte zandgrond en erg droogtegevoelig. In tabel 13 zijn de bedrijfsgegevens weergegeven.

Tabel 13: Bedrijfsgegevens bedrijf 3

Algemene bedrijfsgegevens	
Type bedrijf	Melkveehouderij
Eigendomssituatie	Gebouwen en een deel van de grond in eigendom
Grondsoort	Lichte zandgrond
Omvang bedrijf	
Aantal ha in gebruik	48 (25 ha eigendom, 23 ha pacht)
Grasland	38 hectare
Maisland	10 hectare
Aantal melkkoeien	110 stuks
Aantal stuks jongvee	25 stuks thuis, 40 stuks bij opfokker
Aantal werkzame personen	1
Leeftijd bedrijfshoofd	52

5.2 Welke mogelijkheden zijn onderzocht

In het overleg met de ondernemers is er een lijst met te onderzoeken mogelijkheden opgesteld. Hierbij is er gekeken naar de haalbaarheid op het bedrijf en de financiële gevolgen voor de bedrijfsspecifieke exploitatie. De volgende punten zijn aan bod gekomen:

- Landschapsherstel
- Stikstof
- Oppervlaktewater
- Vakantiewoning
- Agrarisch natuurbeheer
- CO2 vastlegging blijvend grasland

5.3 Financiën

5.3.1 Mogelijkheden

Landschapsherstel

Alhoewel de eerste gedachte bij de ondernemer niet gaat richting landschapsherstel hebben we deze toch als optie meegenomen om inzicht te geven in de mogelijke financiële effecten. We zijn er hierbij vanuit gegaan dat de ondergrond waarop de houtwal komt wordt afgewaardeerd en dat deze waardedaling contant wordt uitbetaald aan de ondernemer en wordt afgelost op de financiering. Daarnaast is er gerekend met de vergoeding voor houtwallen uit SNL (€3154.-/ha per jaar). Het effect van deze keuze is dat kosten voor ruwvoeraankoop en mestafzet stijgen. Daarentegen dalen de bewerkingskosten en de rentecomponent. In tabel 14 zijn de kosten en opbrengsten in beeld gebracht.

Tabel 14: Hectare houtwal inclusief afwaardering

Resultaat 1 hectare SNL inclusief afwaardering	
Opbrengsten	
SNL-vergoeding houtwallen	€ 3.154
Rendement op belegging (3% van 68.000)	€ 2.040
Besparing op kosten loonwerk	€ 1.000
Kosten	
Extra mestafzet	€ 600
Ruwvoeraankoopkosten	€ 2.000
Daling betalingsrechten	€ 350
Resultaat per jaar	€ 3.244

Stikstof

De stikstofopgave rondom het dichtstbijzijnde N2000 gebied is erg hoog. We hebben gekeken op welke wijze de bedrijfsvoering ruimte biedt om de stikstofuitstoot op bedrijfsniveau te verminderen. Daarvoor hebben we een drietal varianten bekeken:

1. De huidige situatie met jongvee opfok bij derden.
2. Een aantal melkkoeien inleveren en daarvoor de jongvee opfok op de huidige bedrijfslocatie bij gelijkblijvende fosfaatreferentie.
3. Het aantal melkkoeien laten dalen van 110 naar 80 en jongvee opfok op de huidige bedrijfslocatie overtollige fosfaatrechten worden hierbij verkocht.

Uit de berekeningen bleek dat de huidige bedrijfsvoering financieel het meest interessant is. Om de opbrengstderving van 30 melkkoeien te kunnen compenseren bleek additioneel 10 ha agrarisch natuurbeheer nodig. We zijn daarbij uitgegaan van €550.- als pacht prijs voor de grond en als ANLb pakket botanisch waardevol grasland. Een pacht prijs van €550.- is op dit moment in deze omgeving gezien de gronddruk aan de lage kant. Er wordt voor geliberaliseerde pacht in deze omgeving ongeveer €1000.- per ha betaald.

Vakantiewoning

Voor onze berekeningen zijn we indicatief uitgegaan van € 100.000,- per vakantiewoning. Naast de inkomsten zijn er natuurlijk ook kosten mee gemoeid zoals schoonmaak, en kapitaallasten. Netto komen we op een jaarlijkse winst van € 6.500,- per vakantiewoning bij een gemiddelde bezetting (te zien in tabel 5). Voor deze ondernemer is dit geen kansrijke optie vanwege het feit dat het qua arbeid en interesse niet aansluit bij de huidige situatie.

Agrarisch natuurbeheer

Agrarisch natuurbeheer staat niet bovenaan het lijstje als het gaat om de ambities van het bedrijf. Het bedrijf is intensief waardoor zoveel mogelijk land wordt benut voor de ruwvoerproductie. Tevens speelt de eis van 60% eiwit van eigen land een belangrijke rol. Als een deel van het huidige areaal benut zou worden voor ANLb kan men niet meer aan deze randvoorwaarde voldoen. Agrarisch natuurbeheer is dus slechts alleen aantrekkelijk op het moment dat het additioneel is. Deze variant hebben we meegenomen onder het kopje stikstof. Agrarisch natuurbeheer wordt pas echt interessant als er grond gepacht kan worden waarop beperkingen liggen maar nog wel over de agrarische bestemming beschikken. Hierdoor is de pacht prijs laag, kan er toch ANLb en kunnen er GLB gelden op aangevraagd worden. Akkerranden zijn ook op dit bedrijf mogelijk, zie hoofdstuk 3.3

Bufferstroken ten behoeve van biodiversiteit en kwaliteit oppervlaktewater

Als het mogelijk is binnen het agrarisch collectief kan het bedrijf ervoor kiezen om een rand langs de beek ter plekke als bufferstrook in te richten (A19a.150001). Hiervoor is de vergoeding per ha € 1932/ha/jaar. Voor 1000 meter bufferstrook van 3 meter breed gaat het dan om een bedrag van € 580,-/ha/jaar. In de huidige situatie is een bufferstrook ten behoeve van de kwaliteit oppervlaktewater vooral van toepassing op een stuk van 650 strekkende meter wat grenst aan een beek. Dit komt neer op € 377,-

Blijvend grasland ten behoeve van koolstofvastlegging

Via de Stichting Nationale Koolstofmarkt kunnen koolstofcertificaten voor blijvend grasland worden aangeboden. Hiervoor is minimaal 50% blijvend grasland gedurende 10 jaar. Dit moet worden aangetoond via een projectplan en via metingen en checks middels Groenmonitor. Als je dit als individuele ondernemer moet opstellen, resteert er van de beschikbare 70 euro/ha nog circa € 30-50,-/ha.

5.3.2 Verdienmodellen

De benoemde mogelijkheden voor het bedrijf verschillen veel van toegevoegde waarde. Niet iedere mogelijkheid is op zichzelf de moeite waard. Het combineren van de mogelijkheden maakt het voor het bedrijf interessant om de opties te overwegen. In tabel 15 zijn mogelijke combinaties uitgewerkt. Hierbij zijn de volgende combinaties gemaakt:

- **Optie 1:** In de huidige situatie wordt de jongvee opfok uitbesteed. In deze eerste optie wordt het aantal koeien teruggedrongen zodat het jongvee met dezelfde fosfaatruimte thuis opgefokt kan worden. Dit betekent dat het bedrijf 18 koeien inclusief bijbehorend jongvee minder kan houden. Daarnaast heeft het bedrijf opbrengsten voor blijvend grasland.
- **Optie 2:** In optie twee daalt de veestapel met 30 koeien inclusief bijbehorend jongvee. Op 5 hectare komt ANLb en er wordt een vakantiewoning geplaatst. Ook de opbrengsten voor blijvend grasland zijn meegenomen.
- **Optie 3:** De derde optie is gelijk aan optie 2, echter wordt hier 5 hectare gepacht voor ANLb. Deze hectares zijn nodig om de winstderving van de melkkoeien op te vangen.
- **Optie 4:** De laatste optie bestaat uit de huidige situatie waarbij 1 hectare wordt omgevormd tot houtwal, daarnaast zijn er opbrengsten voor blijvend grasland.

Tabel 15: Totaaloverzicht mogelijkheden en combinaties bedrijf 3

*	Huidige situatie	Optie 1	Optie 2	Optie 3	Optie 4
Enmalige opbrengsten	0	€ 18.000	€ 117.075	€ 117.075	€ 68.000
Investerings	0	€ 25.000	€ 125.000	€ 125.000	0
Opbrengsten	0	- € 53.362	- € 79.316	- € 69.834	+ € 4.897
Toegerekende kosten	0	- € 45.112	- € 74.494	- € 76.844	+ € 1.600
Saldo	0	- € 8.250	- € 4.822	+ € 7.010	+ € 3.297
Niet toegerekende kosten	0	+ € 960	+ € 3.915	+ € 6.940	0
Productieresultaat	0	- € 9.210	- € 8.737	+ € 70	+ € 3.297
Rente kosten	0	0	0	0	0
Bedrijfsresultaat	0	- € 9.210	- € 8.737	+ € 70	+ € 3.297

* De bedragen in de tabel komen overeen met het verschil ten opzichte van de huidige situatie. Een + voor het bedrag geeft een toename aan, een – een afname. Het saldo, productieresultaat en bedrijfsresultaat zijn ook opgedeeld in kleur. Groen is beter dan de huidige situatie, oranje geeft aan dat de huidige situatie financieel interessanter is. De investeringen zijn een uitzondering, dit is het totale bedrag aan investeringen wat eenmalig nodig is.

5.4 Overige consequenties

In onze berekeningen is er geen rekening gehouden met vergunning en bestemmingsplan technische aspecten. Ook is er niet onderzocht of er voldoende budget is het agrarisch natuurbeheer. Voor de daadwerkelijke realisatie van de onderzochte mogelijkheden zal hiervoor contact gezocht moeten worden met de daarvoor bevoegde instanties.

5.5 Conclusie

Voor een gangbaar intensief melkveebedrijf als dit is het erg lastig om alternatieve inkomsten te genereren. Deels omdat je het risico loopt om in het gedrang te komen met de randvoorwaarden vanuit de zuivel en anderzijds omdat de hoeveelheid beschikbare arbeid zeer beperkt is. Alternatieven in de bedrijfsvoering die een bijdrage zouden kunnen leveren aan de stikstofopgave leiden tot een daling van de totale melkproductie hetgeen een sterk negatieve invloed heeft op de bedrijfsexploitatie. Kansen voor alternatieve inkomsten die passen bij de huidige bedrijfsvoering liggen vooral in de samenwerking met andere partijen buiten het huidige bedrijf. Meest kansrijk is vooral ANLb op grond met een beperking maar met nog wel de agrarische bestemming. Daarnaast kan ook het realiseren van landschapselementen van toegevoegde waarde zijn.

6 Algemene conclusie en aanbevelingen

6.1 Algemene conclusie

De agrarische sector staat bekend om zijn kapitaalsintensieve bedrijven met een daarbij behorend laag rendement. Voor veel boeren is een maximaal rendement op het vermogen ook niet de primaire doelstelling. Het is de manier van leven die aanspreekt maar ons inziens hoort hier wel een inkomen bij dat voldoende is om de nodige investeringen te kunnen doen en om te kunnen voorzien in de noodzakelijke levensbehoeften.

De rol van de overheid op dit moment is vooral kaderstellend en toetsend en de invloed van de markt is groot. Financiële prikkels bepalen de ontwikkelrichting van de agrarische bedrijven. Op dit moment staat het productiegerichte verdienmodel van het gemiddelde agrarische bedrijf sterk onder druk. Het in de huidige omstandigheden produceren voor de wereldmarkt wordt een steeds grotere uitdaging. Een uitdaging die ook steeds vaker op gespannen voet komt te staan met de diverse gebiedsopgaven.

In de gesprekken met de agrarisch ondernemers kwam duidelijk naar voren dat aan iedere keukentafel een soort van hulpvraag aanwezig is. Iedere agrarische ondernemer is zoekende naar een richting die ook daadwerkelijk perspectief biedt voor de langere termijn. Randvoorwaarde hierbij is wel dat de ontwikkelrichting past bij de ondernemer en dat het niet ten koste mag gaan van het rendement van het agrarisch bedrijf. Immers, de ondernemers moeten wel aan hun verplichtingen kunnen voldoen. En dat het aansluit bij de persoonlijke ambities en interesses van de ondernemer.

In algemene zin is het erg lastig om te komen tot een ander verdienmodel in de agrarische sector. Deze heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld als enkel productiegericht. Gedane investeringen uit het verleden kunnen belemmerend werken bij het kiezen voor alternatieven. In algemene zin zien we dat het behalen van aanvullende inkomsten uit de markt beperkt is maar het inzetten van agrarisch natuurbeheer (ANLb) en het realiseren van landschapselementen in combinatie met afwaardering van grond (SNL) perspectieven biedt. Het mooie hiervan is dat het schaalbaar is, door de agrariërs makkelijk te realiseren is en goed aansluit bij de huidige bedrijfsvoering. Het regelen van langjarige contracten voor (agrarisch) natuurbeheer is hierbij wel van groot belang. Samenwerking tussen partners in het landelijk gebied kan helpen om te komen tot een duurzaam agrarisch verdienmodel.

Vergoedingen voor een meer duurzame bedrijfsvoering (bijvoorbeeld On the way to Planet Proof, koolstofvastlegging of andere maatschappelijke opgaven), waarbij “de markt” financiert leveren slechts een beperkte bijdrage aan het verdienmodel. Ze kunnen echter interessant worden als ze gestapeld kunnen worden met andere vergoedingen en voor meerdere jaren vastliggen. Dan is het wel belangrijk dat de te bereiken normen hetzelfde zijn. Voordeel met stapeling van vergoedingen uit de markt is dat de staatssteuntoets niet speelt.

Kortom,

- *ANLb is hét middel om de agrarische transitie in gang te zetten*
- *Persoonlijke aandacht en advies is noodzakelijk om agrariërs te helpen bij de hulpvraag*
- *De regelingen worden pas interessant op het moment dat er stapelingen ontstaan*

6.2 Aanbevelingen

1. Verken de mogelijkheden om te komen tot een ruimere opkoopregeling voor agrarische bedrijven waarbij taxatiewaarde van gebouwen en productierechten uitgangspunt zijn.
2. Verken de mogelijkheid om te komen tot meer ruimte voor de locatie in bestemmingsplannen.
3. Onderzoek voor gronden die noodzakelijk zijn voor de te behalen doelstellingen of het privaatrechtelijk mogelijk is om de doelstellingen te borgen waardoor de grond in het bestemmingsplan agrarisch (met beperking) bestemd blijft.
4. Maak samen met de gebiedscollectieven een pakket ANLb met een bredere doelstelling, dat inzetbaar is in overgangszones rondom natuurgebieden in combinatie met extensivering.
5. Maak ANLb op meer plekken mogelijk. De huidige kaart belemmert de transitie van het landelijk gebied.
6. Koppel private marktvergoedingen effectief met publieke beloningen.
7. Verruim het beleid voor de realisatie van landschapselementen (zowel qua budget als aanpassen kaart).
8. Maak bufferstroken met daarbij behorende vergoeding langs waterlopen in de hele provincie mogelijk.
9. Koppel 10% extensivering aan 10% groenblauwe dooradering. Dit vraagt circa 66 miljoen euro per jaar.
10. Beschouw het stikstof dossier zoveel mogelijk op microgebiedsniveau.
11. Probeer koolstofopslag van meerdere bedrijven te bundelen, zodat de overhead kleiner wordt.
12. Stel extensivering als voorwaarde bij agrariërs die duurzame energie op gaan wekken.

Hieronder worden alle aanbevelingen verder toegelicht.

6.2.1 Opkoopregeling

De situatie per bedrijf kan erg verschillend zijn als het gaat om de schuldenpositie en/of de kapitaallasten. Als de investeringen gedaan zijn in het recente verleden en de kapitaallasten nog sterk drukken op de exploitatie is de financiële ruimte om te komen tot een ander verdienmodel erg beperkt. Het verleden zit hier dan de toekomst in de weg. Een opkoopregeling waarbij een vergoeding wordt uitgekeerd op basis van taxatiewaarde van de gebouwen en de productierechten kan ruimte bieden om te komen tot een ander verdienmodel. Bijkomend voordeel is dat maatschappelijke opgaven hierdoor veel makkelijker realiseerbaar zijn. Aanbeveling is om deze werkwijze te verkennen.

6.2.2 Bestemming van de bedrijfslocatie

Om te kunnen verbreden of om te schakelen kan het zijn dat er een bestemmingswijziging nodig is. In veruit de meeste gevallen is de bestemming agrarisch. Verkoop aan huis van eigen geproduceerde producten is dan toegestaan. Als men bijvoorbeeld vakantielodges wil realiseren dan is een bestemmingswijziging of tijdelijke vergunning vaak noodzakelijk. Op dit moment is de planologische ruimte in het provinciale beleid dusdanig ingeperkt dat deze mogelijkheid er slechts zeer beperkt is. Als agrariërs belangstelling hebben voor deze optie kan dit wellicht een gedeeltelijk alternatief bieden voor of naast productiegericht produceren.

Een andere situatie ontstaat wanneer een bedrijf volledig stopt met de agrarische activiteiten en de gebouwen worden gesloopt. Dan blijft er feitelijk alleen een woonbestemming over. Echter, als deze ondernemer door wil met bijvoorbeeld recreatie en toerisme dan past dit niet in de huidige bestemmingsplan systematiek. Nu is er ruimte voor andere ontwikkelingen binnen vrijkomende agrarische bebouwing, het zogenaamde VAB-beleid. Dit kan belemmerend werken voor bedrijven die willen omschakelen. Aandacht voor mogelijkheden in het bestemmingsplan die omschakeling bij volledige sloop mogelijk maken is hierbij wenselijk. Een optie zou kunnen zijn om het niet alleen te beperken tot vrijkomende agrarische bebouwing maar onder voorwaarden te verruimen naar vrijkomende agrarische bestemmingen. Aanbeveling is om te verkennen welke ruimte nodig is in het bestemmingsplan om de transitie van het landelijk gebied te versnellen of te realiseren.

6.2.3 Bestemming van de grond

Op dit moment is het beleid van de provincie Overijssel dat agrarische gronden die niet meer bemest mogen worden in het kader van de ontwikkelopgave bestemmingsplan technisch worden omgezet naar natuur. Echter, op deze wijze ligt er geen economische basis meer voor agrariërs om deze gronden te bewerken en onderdeel te laten zijn van hun bedrijfsvoering. Immers er kan doordat het als natuur bestemd is geen ANLb (kruidenrijkgrasland) en geen GLB op aangevraagd worden en daardoor heeft het financieel geen enkele meerwaarde voor een agrariër. Het wel kunnen benutten van deze mogelijkheden kan bijdragen aan een nieuw verdienmodel en verbinding tussen natuur en de agrariërs in het gebied.

Wij geven als aanbeveling om deze systematiek nog eens te bezien en te onderzoeken op welke wijze de kwalitatieve verplichtingen die gelden voor deze gronden voor de te behalen doelstellingen mogelijke andere negatieve neveneffecten (extra mestplaatsingsruimte) privaatrechtelijk geborgd kunnen worden.

6.2.4 Ontwerp een natuurbeheerpakket voor overgangszones in combinatie met extensivering

In overgangszones rond Natura 2000 zul je extensivering van bedrijven willen bewerkstelligen. Om bedrijven een alternatief verdienmodel ter plekke te kunnen bieden en om de natuur robuuster te maken, bevelen wij een pakket Agrarisch Natuurbeheer overgangszones te ontwikkelen. Nu is het zo dat ANLb gericht is op bepaalde doelsoorten waardoor deze pakketten soms lastig in te zetten zijn in overgangszones. Voorwaarde voor deelname aan dit pakket is grondgebondenheid en een maximale veebezetting.

6.2.5 ANLb op meer plekken mogelijk maken

De mogelijkheid om gebruik te kunnen maken van ANLb wordt op dit moment beperkt door keuzes in de provinciale Natuurgebiedsplannen. Opgaven spelen overal in de provincie Overijssel. ANLb kan een belangrijke brede bijdrage leveren in de omschakeling van enkel op productiegerichte bedrijfsvoering naar een bedrijfsvoering die meer in balans is met de maatschappelijke opgaven. Wij adviseren de Provincie om ANLb mogelijk te maken in de gehele provincie.

6.2.6 Koppeling met marktvergoedingen

Vergoedingen uit de markt (zoals on the way to Planet Proof; Beter voor Koe, Natuur en Boer; Koolstofcertificaten) bieden op zichzelf onvoldoende verdienmodel om het bedrijfsmodel drastisch om te gooien. Echter, in combinatie met een publieke vergoeding kan dat wel degelijk het geval zijn. We bevelen de Provincie aan om in de verschillende gebieden waar een opgave ligt om met vergelijkbare eisen als voor deze marktvergoedingen eigen beloningen aan te bieden (dus bijvoorbeeld een vergelijkbare koolstofeis in Noordwest Overijssel, een vergelijkbare ammoniak eis in Twente en een vergelijkbare stikstofoverschot eis nabij waterlopen).

6.2.7 Realisatie van landschapselementen

Landschapselementen en agrarische bedrijfsvoering hebben een niet vanzelfsprekende positieve relatie met elkaar. Op de lange termijn zorgen landschapselementen voor agrobiodiversiteit en zorgen ze voor een gezondere bodem. Op de korte termijn verminderen ze de opbrengst van de landbouwgrond ter plekke en ernaast. Uit de berekening blijkt dat het realiseren van landschapselementen een bijdrage kan leveren aan het verdienmodel van de agrariër als de waardedaling van de ondergrond bij omzetting van agrarisch naar natuur wordt uitbetaald en als er langjarig een beheervergoeding (conform groen- blauwe diensten) voor wordt betaald. Op dit moment laat de provinciale beleid dit slechts op zeer beperkte schaal toe vanwege beperkt budget en beperkt aantal locaties. Hierdoor komen agrariërs slechts zelden in aanmerking voor deze regeling.

Wij geven in overweging om het provinciale beleid inzake realisatie landschapselementen te verruimen, zowel qua budget als locatie, waardoor er meer agrariërs gebruik kunnen maken van deze regeling.

6.2.8 Bufferstroken

Goed ingerichte bufferstroken langs watergangen zijn belangrijk voor verhoging van de waterkwaliteit (KRW). Daarnaast kunnen ze zorgen voor verhoging van de biodiversiteit en ook nog gecombineerd met de eis voor een percentage kruidenrijk grasland, zoals bijvoorbeeld in On the Way to Planet Proof. Tot nu toe wordt beheer van deze stroken alleen in een beperkt aantal gebieden vergoed, omdat dit kerngebieden voor doelsoorten zijn. Bufferstroken zijn echter juist gericht op het verbinden van deze gebieden en op verhoging van de algemene natuur- en waterkwaliteit. Daarom bevelen wij aan beheer van bufferstroken in de gehele Provincie te vergoeden.

6.2.9 Groenblauwe dooradering

Landschapselementen en bufferstroken tezamen zou je de groenblauwe dooradering van de Provincie kunnen noemen. Het is al langer een breed gedragen wens om tot deze dooradering te komen. Een doel zou kunnen zijn om tot 10% groenblauwe dooradering te komen in combinatie met 10% extensivering. Hiermee zou een belangrijke stikstofreductie worden behaald en wordt de kwaliteit van natuur en water sterk verhoogd. Uitgaande van een bedrag van € 2000/ha voor het beheer van deze dooradering vraagt dit een bedrag van 66 miljoen euro per jaar. Met een 10% aandeel natuur voldoen deze boeren ook automatisch aan de eis op dit gebied binnen On the way to Planet Proof en wordt het mogelijk om vergoedingen te stapelen.

6.2.10 Stikstof

De financiële ruimte op bedrijven om te investeren in technische maatregelen is beperkt, technische maatregelen werken kostprijsverhogend. Daarnaast staat het effect van technische maatregelen ter discussie hetgeen het enthousiasme om hierin te investeren niet ondersteunt. Reduceren van stikstofemissie via extensivering is een alternatief (zie 6.2.4): minder dieren per hectare gecombineerd met agrarisch natuurbeheer. Dit kan door teruggang in aantal dieren. Op een op dit moment goed lopend bedrijf is dit niet lonend. Alternatief is het toevoegen van extra hectares (als pachtgrond)

Wat nadrukkelijk benoemd werd in de gesprekken is om het stikstof dossier niet alleen op bedrijfsniveau maar vooral op gebiedsniveau te beschouwen. Veel boeren zullen in de komende jaren stoppen. Deze leveren al een belangrijke bijdrage aan de daling van de stikstofemissie in een gebied. Om te voorkomen dat de marge voor de agrariërs die wel doorgaan nog verder onder druk komt is focus op een veel kleiner gebiedsniveau dan nu in de gebiedsgerichte aanpak stikstof bestaat, aan te bevelen. Wij bevelen aan om het stikstofdossier vooral op microgebiedsniveau te beschouwen.

6.2.11 Koolstofopslag

Het betalen voor koolstofopslag in de bodem van agrarische grond is een ontwikkeling die nog in de kinderschoenen staat. Echter, wel een ontwikkeling die kansen lijkt te bieden voor de toekomst. De hoeveelheid CO₂ die in de bodem opgeslagen ligt dan wel opgeslagen wordt, is mede afhankelijk van de grondsoort. Veengrond herbergt zeer veel koolstof. Dit betekent dat het voorkomen van oxideren hiervan via hogere grondwaterpeilen veel effectiever is dan het verhogen via organische stof via blijvend grasland (€ 400 versus € 70). De mogelijkheden zijn dus sterk afhankelijk van het gebied. Aangezien er stringente eisen zijn over monitoring van resultaten, is het aan te bevelen meerdere bedrijven ter plekke te bundelen. Een stapeling met vergoedingen uit agrarisch natuurbeheer of waterberging draagt bij aan het verdienmodel van de agrariër. Wij adviseren om de normen en voorwaarden van private en publieke regelingen op elkaar aan te sluiten, zodat stapeling relatief makkelijk wordt en de overhead verkleind wordt.

6.2.12 Energietransitie

Deze component hebben we niet meegenomen in de individuele bedrijfsberekeningen, omdat het niet aansluit bij de ambities van de betrokken agrariërs. Echter, het is wel een ontwikkeling die fors bij kan dragen aan het verdienmodel van de agrariër. Zonnepanelen of een windmolen kunnen een flinke bijdrage leveren aan het verdienmodel van de agrariër. Deze keuze schuurt vaak met de primaire doelstelling van een agrarisch bedrijf. Als een agrarische ondernemer zijn grond vol legt met zonnepanelen gaat dat ten koste van de ruwvoerproductie en de mestplaatsingsruimte. We hebben wel gekeken op welke wijze dit op een relatief kleinschalige manier een bijdrage kan leveren aan de extensiveringsopgave van de veehouderij. Het kan een middel zijn dat ingezet kan worden als financieringsbron voor de extensivering. Uitgaande van een jaarlijkse opbrengst van € 7.000 voor een hectare zonneveld, betekent dit dat de ondernemer met dit bedrag meerdere hectares langdurig kan pachten en zijn bedrijf kan extensiveren. De Provincie Overijssel zou daarmee een extensivering kunnen eisen in ruil voor het toestaan van een hectare zonneveld.

natuur en milieu overijssel